

AUTOBIOGRAFIA LUI RADU STANCA

Mirela NAGĂȚ

Universitatea din București, Facultatea de Litere
University of Bucharest, Faculty of Letters
E-mail: mirela.nagat@drd.unibuc.ro

RADU STANCA'S AUTOBIOGRAPHY

Abstract: The present study maps on an unexplored subject: Radu Stanca, in the sights of the former Security, in the context of the surveillance mechanisms, and of the persecutions exerted on the literary group of which he was a part. The point of the exhibition is a unique document, a holographic autobiography (3 pages) which the poet provided to the repressive organs in the 50s. The text, important also through omissions, not only through the revealed information, is analyzed by reconstructing the context on his literary, historical, familial, and political face, being put face to face with a series of archive data relating to the other members of the Circle (correspondence, informative notes from the CNSAS funds & so on).

Keywords: Radu Stanca, The Literary Circle of Sibiu, communism, Security, secret police, I. Negoïtescu, Ștefan Aug. Doinaș, L. Blaga.

Citation suggestion: Nagăț, Mirela. "Autobiografia lui Radu Stanca." *Transilvania*, no. 7 (2023): 59-67.
<https://doi.org/10.51391/trva.2023.07.08>.

„Radu Stanca în vizorul fostei Securității” e un subiect a cărui cartografiere include multe spații albe, căci notele care fac referire la el sunt puține și de găsit incidental, în dosarele de urmărire ale colegilor din Cercul Literar. Un document inedit, o autobiografie olografă a scriitorului, depistată în arhiva CNSAS, pe care-l voi analiza pe parcurs, oferă, totuși, o informație esențială.

Evident, „cazul” Radu Stanca nu poate fi discutat decât în contextul grupării născute în anii '40, sub influența ideilor lui Blaga și Lovinescu. Se știe, odată cu instalarea regimului comunist Cercul a plătit un preț greu, și uman, și literar. Mai mulți membri au trecut prin închisorile comuniste (I. Negoïtescu, Ștefan Aug. Doinaș, Ion D. Sîrbu, Nicolae Balotă, Ovidiu Cotruș), iar revenirea efectivă în viața literară s-a petrecut de-abia în anii '60. Ovid S. Crohmălniceanu și Klaus Heitmann fixează ca bornă simbolică a acestui comeback anul 1964¹, când Doinaș își publică primul op de poezii, *Cartea marelor*. Radu Stanca debutează și el, în 1966, postum, cu un volum de versuri, la patru ani după moarte. Tot în '66 Negoïtescu scoate o primă culegere de studii critice, pentru ca doi ani mai târziu să reușească să tipărească celebrul eseu despre poezia lui Eminescu, păstrat la sertar două decenii.

Dosarele de urmărire ale membrilor Cercului Literar de la Sibiu arată clar că gruparea era în vizorul

Securității încă de la începutul anilor '50, „vinovată” de promovarea literaturii așa-zis decadente. Cadrele poliției politice îi suspectau pe cerchiști că aveau opere de sertar, cu caracter reacționar. Într-un schimb de adrese între departamentele din Cluj și Arad ale Securității, din 27 august 1954, parte din dosarul de urmărire informativă a lui Doinaș, Cercul Literar de la Sibiu e numit nici mai mult, nici mai puțin decât „o organizație contrarevoluționară care activează în domeniul literaturii cu tendințe burgheze și reacționare, care prin scrierile sale militează pentru idealuri artistice formaliste, obiectiviste și cosmopolite, și ruperea a orice legături cu viața istorică, socială a poporului”².

În peisajul cerchist Radu Stanca pare un subiect secundar pentru Securitate, dacă luăm în considerare firavul material care-i e consacrat, reperat în dosarul de urmărire al prietenului I. Negoïtescu. În 1959 în „acțiunea de verificare” a criticului, li se cere unităților Securității din provincie, inclusiv celei din orașul Stalin (Brașov), de care aparținea Sibiul (unde Radu Stanca era regizor la Teatrul de Stat), să culeagă informații despre cerchiștii risipiți prin țară. Răspunsul trimis Direcției a III-a din Capitală, pe 18 aprilie 1959, intrigă prin lipsa lui de consistență: un raport³ (semnat de maiorul de securitate Solomon D.), la care sunt atașate o foarte scurtă autobiografie olografă, de numai trei pagini, a

lui Stanca și o notă informativă veche, din '56, dată de agentul Florescu Gheorghe (despre care deducem că era actor). Nota, relativ anodină, descrie o discuție la bere, în grădina „Postăvarul” din Brașov, a informatorului cu Stanca și Ion Besoiu, veniți în turneu, și consemnează nemulțumirea regizorului: „Din nota informativă dată de agentul «Florescu Gheorghe» al raionului MAI Sibiu rezultă că Radu Stanca la data de 2 iunie 1956 discutând despre teatru a afirmat «Ceea ce facem azi nu este artă, nu este teatru, teatrul se face de la Sckespeare (sic!) până la zilele noastre». (...) A mai afirmat că el s-a scârbit de ceea ce face astăzi”.

De altfel frustrarea intelectuală a lui Stanca sub regimul comunist răbufnește de mai multe ori în corespondența cu I. Negoïtescu⁴; evident, era obligat să monteze și teatru sovietic, și piese autohtone conforme noilor direcții realist-socialiste. În vara lui '50 se lamentează că lucrează la piesa țărănească *Costache Bălan* de Gheorghe Martiniuc, „cea mai mare măgărie” ce i-a fost dat să citească vreodată, iar în '51 repetă *Vadul nou* de Lucia Demetrius, „o piesă turnată pe gât”, cu „țărani ardeleni, dar ireală și absurdă literaricește”⁵. Criticat că n-are „nivel ideologic” („Binînteles, realismul socialist, poetizat, a derutat”⁶, îi scrie lui Negoïtescu, referindu-se la montarea cu *Guvernatorul provinciei* de frații Tur), Radu Stanca e sancționat cu suspendarea unui pectacol, în 1955, fiind acuzat de evaziune din realitate. E vorba de *Steaua fără nume*, unde folosea metafora scenică a îndrăgostiților proiectați în cer, la sfârșitul actului al doilea când Miroiu îi arată Monei constelațiile⁷. Criticul Ion Vartic arată că spectacolul va fi reluat de-abia după ce aceeași metaforă regizorală va apărea într-o producție sovietică, doi ani mai târziu. Sub presiunea cenzurii un alt cerchist, Victor Iancu, secretar literar la Teatrul de Stat din Sibiu, e tras la răspundere împreună cu Radu Stanca pentru montarea *Ursul* de Cehov, în 1950, și ajunge chiar să-și piardă postul. Amândoi sunt criticați de directorul adjunct al Direcției Teatrelor din Minister, Vasile Tudor, venit în inspecție, pentru că n-ar fi adâncit suficient „conținutul ideologic al piesei”⁸. Cât de strânsă era menghina regimului se vede și dintr-un articol din *Flacăra*, „organ al uniunii Scriitorilor, al Societății Compozitorilor și al Artiștilor Plastici din R.P.R., care în octombrie 1949 comentează „tăcerea” și „indiferența” literară ale lui Radu Stanca. Admonestarea are aproape valoarea unui denunț, căci scriitorul e somat să scrie literatură „angajată”, „să-și lămurească atitudinea”⁹.

Revenind la arhiva CNSAS, raportul Securității brașovene conține, totuși, la final, o informație capitală: „Susnumitul este încadrat informativ, însă nu a fost lucrat în acțiune”. Din această formulare în jargonul poliției politice se poate deduce că fuseseră puși informatori pe urmele lui Radu Stanca, dar că referințele date nu erau atât de grave, devreme ce în 1959 autorul lui *Corydon* nu avea deschis pe numele lui un dosar de acțiune informativă, care era cea mai simplă formă de urmărire.

Procedural, acțiunea informativă (A.I.) reprezenta prima etapă a mecanismului de supraveghere derulat de fosta poliție politică, urmată de dosarul de verificare (D.V.) și eventual de cel de urmărire informativă (D.U.I.).

Radu Stanca avea să moară doi ani și jumătate mai târziu. Să-și fi intensificat Securitatea monitorizarea în acel ultim răstimp? Nu putem face decât presupuneri în absența altor documente. Să fi cântărit în această „menajare” și starea precară de sănătate a poetului? Securitatea pare foarte la curent cu boala acestuia, menționată de altfel în raportul trimis la București: „Radu Stanca este bolnav de TBC pulmonar din 1946, când a fost operat, de la care dată a fost deseori internat în spital și în concediu medical. În prezent se găsește în concediu medical de lungă durată întrucât a eșit (sic!) din spital la data de 30 martie a.c.”¹⁰. (De fapt Stanca avea tuberculoză din copilărie, iar în 1946, anul menționat de securiști, conform *Romanului epistolar*, suferise de pleurezie, dureri de gambe și icter.)

Să fi contat poate în interesul „moderat” al securiștilor și faptul că nu păreau conștienți de poziția de fruntaș în Cercul Literar a lui Radu Stanca? În anii sibieni el a fost animatorul și șeful de facto al grupului, și a rămas mereu omul de direcție, în vreme ce I. Negoïtescu a jucat mai degrabă rolul de manager al grupului, un fel de factotum ca Iacob Negruzzi la Junimea (cum l-a numit ironic la un moment dat Ștefan Aug. Doinaș¹¹), mai ales după '45, când cerchiștii s-au risipit prin țară. Cert e că în documentele Securității Negoïtescu figurează ca lider al Cercului și țintă. În explicația care argumentează deschiderea unui dosar de urmărire informativă pe numele criticului în 1959 se consemnează: „A făcut parte din PNL și din Organizația Legionară. Între 1940-1945 a fost membru al Cercului Literar de la Sibiu și Cluj fiind inițiator și ideolog al Cercului”¹². Numele lui Radu Stanca nu apare, de pildă, în dosarul consacrat lui Blaga, începând cu 1955, deși cei doi păstrau legătura. Când sunt inventariate relațiile marelui poet și filosof cu foștii cerchiști, în arhivele Securității sunt indicați I. Negoïtescu, Ovidiu Cotruș, Cornel Regman, Nicolae Balotă, Ion D. Sîrbu. Și totuși din perioada respectivă găsim înregistrată în *Romanul epistolar*, în mai 1957, „o plăcută vizită la Blaga” a lui Stanca. O singură mențiune a autorului lui *Corydon*, și aceea indirectă, în procesul verbal al interogatoriului luat lui Sîrbu în închisoare, în 1959, când securiștii insistă să afle cine conducea și orienta activitatea Cercului Literar și care era rolul lui Blaga. Sîrbu răspunde ferm și nu le oferă anchetatorilor vreun țap ispășitor: „Lucian Blaga era un simplu invitat. (...) Cercul Literar de la Sibiu n-a avut nicio conducere sau vreun program organizat”¹³, și-l amintește în treacăt și pe Radu Stanca în plutonul celor care au făcut parte din cenaclu.

Lapidara autobiografie a lui Stanca, din arhiva Securității, nespectaculoasă ca informație, e interesantă, din perspectiva cercetătorului, prin decupajul realității pe care-l face scriitorul, sub presiunea regimului. Ce

alege să treacă sub tăcere Radu Stanca? Citit astăzi, textul exhibă două straturi existențiale, cel real și cel adecvat la stilistica stalinistă a momentului, omisiunile dovedindu-se la fel de relevante. Documentul supus analizei în continuare n-a fost niciodată publicat și comentat până acum, ci doar semnalat de Alexandru Ruja în volumul său despre Cercul Literar⁴.

„M-am născut la 5 martie 1920 în comuna Sebeș, județul Alba. Tatăl meu, Sebastian, preot, a funcționat începând din 1922 la Cluj, unde ne-am mutat cu întreaga familie și unde mi-am petrecut copilăria și adolescența, până în 1940 când, cu prilejul refugiului, ne-am stabilit la Sibiu. Tatăl meu și-a făcut studiile la Sibiu și a urmat apoi cursurile universitare la Budapesta. Aici, prin activitatea publicistică dusă, a fost mereu în contact cu muncitorii tipografi ce constituiau, pe atunci, un nucleu cu preocupări socialiste. La Cluj tatăl meu a fost preot la CFR rămânând tot timpul în contact cu păturile muncitorești. A avut idei înainte. A decedat în 1947”.

[Jalonând traseul profesional al tatălui, Radu Stanca alege să-i facă acestuia un profil protosocialist, de om cu simpatii de stânga, și-i trece sub tăcere mandatul de senator liberal și cariera înaltă bisericească, de prim consilier eparhial în cadrul Episcopiei Ortodoxe Clujului, la înființarea căreia pusese umărul, după Marea Unire. Și activitatea literară a tatălui ar fi putut să ridice probleme. În 1926 preotul publicase un volum de proză scurtă, destul de didactică, intitulat *Greva și alte povestiri*, în care descria o grevă într-o fabrică, în care muncitorii erau induși în eroare, manipulați, de un agent al serviciilor secrete sovietice, în anii '20.]

„Mama mea, originară dela țară, este absolventă de școală civilă, dar nu a profesat niciodată. Fratele meu Octavian e medic și șef de lucrări la Universitatea din București. Fără partid. Fratele meu Horia, funcționar la Departamentul Livrărilor în contul armistițiului, e membru al Frontului Plugarilor”.

[Și în cazul fratelui mijlociu, Radu Stanca alege să-i contureze o imagine de stânga, amintind partidul lui Petru Groza, prim-ministru la acea vreme, nu și apartenența chiar și numai formală la PNL, în rândurile organizației de tineret și ca redactor la ziarul liberal *Națiunea română* din Cluj. În memoriile sale, publicate înainte și după '89, Horia Stanca nu menționează însă vreo afiliere la partidul lui Petru Groza. Publicist cultural efervescent în interbelic, el va trece în deceniile cinci și șase prin întreg calvarul intelectualului supus presiunilor regimului. În arhivele CNSAS se găsesc cele trei dosare pe numele lui⁵: penal (a fost încarcerat doi ani la Jilava și la Canal, între 1952-1954, din cauza unor articole antisovietice publicate în vara lui 1941 în revista de extremă dreapta *Sfarmă Piatră*), de urmărire informativă și de rețea (cu pseudonimele Dan Vulcan,

același folosit și pentru publicarea unei monografii despre Verdi, în anii când nu avea drept de semnătură, și Valeriu). Mențiunea voalată a lui Petru Groza pe care-o face Radu Stanca nu e complet neutră, politicianul era o cunoștință apropiată a tatălui, Sebastian Stanca. Legătura e invocată peste ani și de Horia Stanca, în memoriile sale⁶: „fratele meu Octavian (...) insistase pe lângă Petru Groza, pe atunci prim-ministru, pentru o grațiere. Și, ca prin minune, după câteva refuzuri, o primise. Prieten cu tatăl meu din tinerețea lor de la Budapesta când colaboraseră la societatea de studenți «Petru Maior» de acolo, hunedoreni amândoi, tata președinte în 1902 și Petru Groza secretar, acesta îl chemase „de urgență” pe fratele meu la dânsul.” Pentru precizie, în '54, când Horia Stanca obține amnistia, Petru Groza nu mai era premier, ci președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale. În plus, informația despre locul de muncă al fratelui, funcționar la serviciul de livrări către URSS între 1947 și 1950, oferă un prim indiciu pentru datarea autobiografiei lui Radu Stanca, păstrată în arhive fără vreo indicație temporală.]

„Sora mea Doina, căsătorită Jitianu, profesoară la Sibiu, e aderentă la PMR.”

[Și sora are aceeași bună poziționare politică, subliniază Radu Stanca, în calitate de membră a Partidului Muncitoresc Român, numele sub care a funcționat Partidul Comunist până în '65. Ce trece sub tăcere e căsătoria acesteia cu un ofițer de carieră, dat afară de comuniști când au trecut la epurări în armată. Ca să supraviețuiască în acei ani, cumnatul lui Radu Stanca a muncit pe post de căruțaș.]

„Eu am urmat școala primară la Cluj la școala de Aplicații. Cursurile liceale le-am făcut la Liceul «Gh. Barițiu» tot din Cluj, absolvind în 1938. În tot timpul cursurilor liceale am avut o atitudine prietenească față de colegii mei străini, unul dintre bunii mei prieteni ai acelor ani fiind Ernst Kranz, un coleg evreu. Am fost un ferm adversar al legionarilor. În liceu am cunoscut o serie de lucrări din materialismul dialectic, precum «Originea familiei și a proprietății private» a lui Engels etc, dar fără a le aprofunda în mod deosebit.// La universitate am urmat cursurile Facultății de Filosofie și Litere, pe care le-am absolvit cu mențiunea «magna cum laude» în 1942. Mi-am păstrat și la Universitate ideile democratice, fiind un adversar al legionarilor și al hitlerismului. În Universitate, am făcut parte dintr-un grup literar care manifesta idei profund democratice și care, într-o scrisoare adresată criticului Lovinescu, și-a exprimat, expunându-se la grave sancțiuni, aceste idei. Întreaga presă de dreapta de pe atunci a criticat violent această scrisoare, în care se combatea naționalismul șovin al mișcării «gândiriste» îndeosebi. Scriitori și publiciști cu idei de stânga ne-au luat atunci apărarea în polemica ce s-a iscat. Printre acești apărători ai noștri se găseau nume ca G. Ivașcu, Dan Petrașincu, Eugen Jebeleanu, Camil Petrescu etc.”

[Scriindu-și autobiografia fie la cererea Securității, fie la aceea a Secviciului de Cadre din teatru, Radu Stanca își „împachetează” formarea și trecutul intelectual sub semnul idealurilor democratice înalte. Ține să sublinieze că nu e antisemit, că are lecturi pe linie socialistă și c-a respins legionarismul, cu alte cuvinte că adversarul comun - extrema dreaptă îl poziționează pe o baricadă adiacentă celei a puterii proaspăt instalate. Cea mai interesantă resemantizare ține de activitatea Cercului Literar însuși, proiectat ca un promotor al ideilor democratice, în condițiile în care Securitatea îl considera un grup subversiv și-i vâna pe membrii mișcării. Efectul cu adevărat hilar apare când ofițerii de Securitate preiau în raportul oficial această caracterizare, nepărând să fie la curent cu faptul că nucleul reacționar pe care-l urmăreau era unul și același cu cercul descris de autorul lui *Corydon*. „Radu Stanca arată că în timp ce era la universitatea din Cluj a făcut parte dintr-un grup literar cu caracter democratic fără a specifica denumirea acestui cerc” transmit ingenuu cadrele de la Direcția regională Stalin către Direcția a III-a de la București în aprilie '59. Cât privește sensul politic implicit al Manifestului, „scrisoare(a) adresată criticului Lovinescu”, publicată în *Viața*, mai mulți cerchiști l-au pus în evidență mai târziu. Textul tineresc din '43 nu-l preciza, dar formulări ulterioare rezumă aceași idee, a unei poziții antiextremiste și antifasciste.¹⁷ Iată variațiunile pe aceeași temă furnizate în fața organelor Securității de trei dintre cerchiști: Radu Stanca - „un grup literar care manifesta idei profund democratice”, Ion D. Sîrbu - „Activitatea Cercului Literar consta într-o opoziție tacită față de războiul care se ducea, față de regimul antonescian și mai ales față de literatura cu tendință naționalistă¹⁸”, Ștefan Aug. Doinaș - Cercul „a reprezentat, între 1943-1947, reacțiunea culturală ardeleană față de politica culturală a regimului Antonescu¹⁹”. Atacurile din partea presei naționalist-antisemite, invocate și de Stanca în autobiografie, le-au adus cerchiștilor, culmea, acuza de „comunism estetic”, arată Marta Petreu²⁰.]

„Licența mi-am luat-o în 1942 cu specialitatea Estetica, înscriindu-mă imediat la doctorat cu specialitatea Estetica teatrului. Aceasta, întrucât între preocupările mele literare cât și filozofice, preocuparea de teatru a prevalat. // N-am satisfăcut serviciul militar, fiind reformat pe considerente de debilitate fizică accentuată. // Din 1942 până în 1944 am lucrat pe lângă Universitatea din Cluj, mutată la Sibiu, în calitate de bibliotecar al Seminarului de estetică și apoi ca asistent suplinitor la Catedra de Filosofia Culturii. Odată cu transferarea Universității din nou la Cluj am părăsit acest post.”

[Ce ocultează în acest paragraf sec Radu Stanca e relația cu Blaga, profesorul lui, mentorul cerchiștilor, pus la index de comuniști²¹. Blaga a fost scos din învățământ în '48, trecut ca cercetător la Institutul de Istorie și Filozofie până în '51, pentru ca apoi să fie retrogradat

ca bibliotecar-șef la Academie și referent științific în cele din urmă. Stanca indică intervalul 1943-1944, când îl înlocuiește pe Zevedei Barbu (arestat într-un proces politic din cauză că era comunist) ca asistent suplinitor la catedra de Filosofie a Culturii, dar fără să amintească numele titularului de curs, care era Blaga. De data aceasta însă stratagema lui n-a mai funcționat, pentru că în raportul trimis la București, securiștii precizează:

„La locul de muncă este cunoscut ca un element bine pregătit profesional, dar manifestă unele concepții idealiste despre artă și este sub influența scriitorului Lucian Blaga al cărui elev a fost²².”

Și numele celui alt profesor important, Liviu Rusu, titularul catedrei de Estetică, care-i co-îndrumase teza de doctorat împreună cu Blaga, e „uitat” de Radu Stanca în acest schematic raport de viață și activitate. Înlăturat din Universitate în 1948, Liviu Rusu va fi ani buni, ca și Blaga, bibliotecar la filiala din Cluj a Academiei.]

„După 23 August am început să mă dedic mai activ problemelor de teatru, făcând parte dintre cei care au înființat primul «Teatru popular» din Sibiu. O violentă boală m-a scos însă pe timp de un an întreg din viața publică. După însănătoșire, în 1947, am intrat în cadrul «Teatrului Poporului» ca actor. Apoi odată cu transformarea acestei instituții în «Teatrul Muncitoresc» am devenit și profesor de cultură dramatică la Conservatorul Popular al Consiliului Sindical județean.”

[Finalul autobiografiei livrate de Radu Stanca Securității funcționează ca o re-poziționare, o tentativă de diversiune care să orienteze atenția securiștilor dinspre Cercul Literar (am văzut, nici măcar numit, ci indicat generic drept un grup literar cu idei democratice) spre teatru. Și nu orice fel de teatru, ci unul popular, cu și pentru mase, conform noilor directive comuniste impuse. De fapt crezul artistic intim al lui Stanca, acela marcat de *euphorionism*, aspirând la alianța modernității cu valorile clasice antice, va intra rapid în coliziune cu principiile realist-socialiste. La doar o lună de la angajare, în 1949, regizorul îi va scrie prietenului I. Negoșescu: „acest continuu contact cu un teatru aproape complet opus celui ce-mi este propriu îmi retează mereu aripile. (...) Îmbrac atunci peste costumul lui Oedip un trencicot și fac meseria cum pot²³”. În plus, am putea specula acest paragraf al autobiografiei și ca o mărturie că Stanca vedea în teatru un soi de refugiu, în acei ani de prigoană stalinistă.]

„La 1 ianuarie 1949 am fost angajat ca asistent de director de scenă la «Teatrul de Stat» din Sibiu, unde funcționez până în prezent”.

[Autobiografia se încheie cu menționarea încadrării ca

asistent de regizor, fără alte detalii ale activității sale, ceea ce permite datarea cu destulă exactitate a acestui text păstrat în arhivele Securității, cum am amintit, fără niciun indiciu temporal. Declarația pare scrisă în prima jumătate a lui '49, căci altfel ar fi amintit și titularizarea ca director de scenă plin (stabilită printr-o decizie a Ministerului Artelor din 17 august 1949, înregistrată oficial în teatru patru zile mai târziu, așa cum arată carnetul de muncă al scriitorului²⁴), și succesele artistice care să-i aducă puncte profesionale, cum a fost, de pildă spectacolul *Hagi Tudose* al lui Delavrancea, pentru care a primit în 1951 premiul de stat. O redactare mai târzie ar fi consemnat probabil și căsătoria cu Dorina Ghibu în '51, și arestarea fratelui în '52.]

Acest document, așa sec și birocratic cum e, din perspectiva de azi, degajă un soi de dramatism, căci vorbește despre echilibristica periculoasă pe care trebuia s-o facă un intelectual ca să supraviețuiască în anii tulburi ai instalării comunismului. Pasajele cenzurate inițial în ediția din '78 a epistolarului dintre Radu Stanca și I. Negoïtescu, și publicate în premieră în varianta integrală din 2021, restituie toată această tensiune. Tabloul literar al epocii, dimensiunea de *Bildungsroman* le știam din prima variantă a cărții. Ce ni se redă acum e documentul uman acut, cu reliefurile intimului agresat prin cenzură și supraveghere. Cei doi trăiesc în nesiguranță, au conștiința faptului că sunt urmăriți, din prudență încearcă să-și poarte corespondența prin mesageri, nu prin serviciul poștei, și-și transmit codat informațiile grave despre persecuțiile politice asupra colegilor de Cerc. Arestarea lui Ovidiu Cotruș e marcată prin „Poetul Sabin nu mai poate scrie” (invocându-i-se pseudonimul), drama similară a lui Balotă prin „N.B. a intrat în sanatoriul pe care l-a părăsit nu de mult Ovidiu Sabin”, momentul condamnării aceluiași prin câteva cuvinte sibilnice „P.S. Din nenorocire, Nicu: 7”. Când I. Negoïtescu intră în contact, în decembrie '47, cu cenzorul care-i spionează corespondența are un puseu indignat: „penibil e că, la Cenzura Cluj, respectivul mă cunoaște personal și îmi spune mereu că îmi citește el scrisorile ca să-mi facă serviciul de a nu fi citite de altcineva, ceea ce e lucrul cel mai stupid”²⁵.

Primul care ia drumul pușcăriei e Nicolae Balotă în 1948, arestat și condamnat la șase luni de închisoare „pe motiv că deținea cărți cu caracter fascist”²⁶. E din nou încarcerat în 1956 pentru un memoriu redactat cu nepoții lui Iuliu Maniu, destinat Occidentului, în care denunța încălcarea libertăților democratice și religioase, și petrece șapte ani după gratii.

Al doilea cerchist care intră în atenția organelor de represiune e Ovidiu Cotruș, vânat pentru activitatea lui legionară din timpul studenției²⁷. Vreo doi ani a trăit mai mult ascuns, a fost arestat în '51, încarcerat și eliberat prin amnistie în 1955.

Urmează Ștefan Aug. Doinaș și I. D. Sîrbu, condamnați în '57 la câte un an de închisoare pentru „omisiune de

denunț a unei organizații contrarevoluționare”. Scena fatică și relatată de Doinaș în dosarul de urmărire: în redacția revistei *Teatrul* Marcel Petrișor întrebă dacă s-ar solidariza cu o manifestație studentească similară celei din Ungaria. Răspunsul evitat inițial, apoi evaziv - „Fii liniștit, vom fi și noi acolo”, le aduce încarcerarea.

Ca o ironie a sortii, cel mai „de stânga” membru al grupului cerchist, Ion D. Sîrbu, are parte de una dintre cele mai consistente pedepse, cinci ani și jumătate de închisoare, căci acuzației inițiale i se adaugă o alta, aceea de „uneltire contra ordinii sociale”, din cauza unei piese de teatru cu „conținut ostil”, din 1950, intitulată *Sovromcârbune*. Episodul prelungirii pedepsei e unul cu iz suprarealist, căci corpul delict, manuscrisul, nu apărea în dosarul cauzei, piesa nu fusese citită de anchetatori, doar citată de martorii acuzării (circulase în copii dactilografiate printre cerchiști). Subiectul era unul sensibil pentru Sîrbu, fiu de miner din colonia Petrila, și, în esență, trata viața grea a minerilor, exploatarea lor, indiferent de regim, chiar și după instaurarea celui „roșu”. Iată cum explică într-o scrisoare²⁸ geneza piesei: „eram mai ales revoltat că *minerii mei* sunt prezentați așa cum i-a deformat până la ridicolul suprem pe atunci marele dramaturg Davidoglu (piesa *Minerii*, o rușine chiar și a stalinismului). Mi-am scris eu *minerii mei*”. Odată ieșit din închisoare, Sîrbu va rescrie piesa, cu un artificiu temporal, mutând acțiunea în 1941, când se puteau imagina greve minerești, și cu un alt titlu, *Frunze care ard*.

I. Negoïtescu e arestat în 1961 și condamnat la cinci ani de închisoare, din care face patru, pentru „uneltire contra ordinii sociale”. Apare ca probă la dosar studiul său de pe poziții așa-zis reacționare și formaliste *Poezia română*, cu antologia și cercetarea critică aferentă, și cântăresc greu împotriva lui atitudinea „rezistentă”, contrară realismului socialist, și trecutul de legionar²⁹ și șef al tineretului universitar liberal din Cluj³⁰.

Investigațiile ultimilor ani făcute în arhivele CNSAS de Gabriel Andreescu, Clara Mareș sau Alexandru Ruja³¹ ne-au dezvăluit tabloul represiunii, pendularea dramatică a acestor intelectuali între rezistență și cedare în schimbul permisiunii de a publica și de exista în viața literară. Sîrbu n-a iscălit „micul contract cu diavolul”³², cu poliția politică, dar Doinaș și Negoïtescu, confrunțați cu asprimea anchetelor, au fost recrutați în timpul detenției, ca informatori, ca agenți de cameră. Un alt cerchist, Radu Enescu, apare trecut într-o notă a Securității din Cluj către cea din București, drept „agentul Grigoraș, abandonat în '56 pe considerente de boală”³³, după ce fusese recrutat cu doi ani înainte.

Un halou primejdios învăluia Cercul literar de la Sibiu în ochii poliției politice, întreținut prin câteva falsuri rostogolite de informatori și anchetatori în mai multe dosare de urmărire (vezi cazurile L. Blaga, Ștefan Aug. Doinaș). Unul menționa interzicerea grupării și desființarea *Revistei Cercului Literar* din cauza caracterului burghez și cosmopolit, altul denunța

supraviețuirea cenaclului după 1945, clandestin. Evident, aceste neadevăruri trebuie cântărite în contextul de suspiciune al epocii, în care orice întrunire, chiar și literară, avea în ochii regimului intenții complotiste și contrarevoluționare.

În sinteza întocmită de Direcția Securității din Cluj, în 1956, în legătură cu rezultatele obținute în acțiunea informativă deschisă în cazul lui L. Blaga, se arată că scopul Cercului Literar era acela de „a imprima în rândul studențimii ideologia burgheză decadentă prin citirea lucrărilor sale sau ale altor scriitori burghezi” și că deși „după 23 august 1944, activitatea acestui cerc a fost interzisă, totuși membrii cercului, în frunte cu Blaga Lucian și-au continuat activitatea în mod ilegal subversiv sub forma de ședințe literare urmate de dans, chefuri, etc.”³⁴.

Adevărul e că revista Cercului încetase să apară în mod natural, din lipsă de fonduri, și că ședințele de cenaclu se răriseră odată cu întoarcerea Universității la Cluj și împrăștierea membrilor prin țară, prin diverse posturi care să le asigure supraviețuirea, într-un climat de control ideologic tot mai dur. (La sfârșitul deceniului cinci, de pildă, Doinaș ajunge profesor în comuna natală, Caporal Alexa, la Hălماغiu și Gurahonț, Radu Stanca rămâne regizor la Sibiu, iar Negoșescu e copist de librete la Operă, secretar de clinică medicală și bibliotecar la Cluj.)

Cât privește contextul apariției și decesului publicației cerchiste, acesta e știut: a fost tipărită cu sprijinul financiar al liberalilor din fracțiunea George Brătianu, prin intermediul șefului tineretului liberal, Mihail Fărcașanu (scriitor sub pseudonimul Mihail Villara). În declarația dată în detenție, anchetatorilor³⁵, în 1963, I. Negoșescu povestește cum după vâlva creată în jurul Manifestului, practic cerchiștii au fost „oferți” de liberali: „Ni s-a spus (...) că liberalii (...) ar fi încântați să ne vadă alături de ei, în cazul când războiul se va termina cu înfrângerea germanilor și se va relua viața politică în România. Am răspuns că în principiu nu suntem refractari la o asemenea colaborare”. Mai departe Negoșescu explică detaliat contextul sfârșitului publicației: „din cauza lipsei de combativitate politică, liberalii (inclusiv cei din București) s-au arătat nemulțumiți și începând de la numărul 4 nu ne-au mai dat bani, așa că ultimele 2 – 3 numere ale „Revistei cercului literar” le-am scos cu contribuția bănească a profesorului MIHAI KERNBACH (în calitate sa de decan al Facultății de Medicină), profesorului CONSTANTIN DAICOVICIU (în calitate de decan al Facultății de Litere) – ambii membri ai Partidului comunist – și profesorului EUGENIU SPERANȚIA (decan al Facultății de Drept – tătărescian). Acești bani ne-au fost dați prin intermediul ȘTEFANEI KERNBACH (actualmente soția doctorului MIRCEA STERIADE, dela Institutul Pavlov din București) – de asemeni membră a Partidului comunist”. Versiunea e confirmată și de Doinaș, într-o notă semnată cu numele conspirativ Andrei Golfîn, din 21 mai 1959: liberalii nu

le-au mai dat bani pentru că ei, cerchiștii, n-au vrut să transforme revista într-una de luptă politică.

Dincolo de opțiunea generică a Cercului pentru politica de tip liberal, poziția lui Radu Stanca era mai nuanțată. În *Romanul epistolar* el creionează viziunea utopică a unui „stat axiocratic”, dar mai important, pune un diagnostic scenei publice a momentului: „Cât privește concepția politică, cel puțin a mea, nu se găsește, de fapt, nici într-o parte, nici în cealaltă, din cele care își dispută azi tronul. (...) Eu, recunosc, sunt prin structură un tip cu desăvârșire apolitic, dar asta nu mă oprește să nu observ (sau să mi se pară că observ) caducitatea formelor sociale prin care ne mișcăm de aproape un secol”³⁶. Nu întâmplător crede Ion Vartic, primul număr al *Revistei Cercului Literar* se deschide imediat după articolul de direcție al lui I. Negoșescu, „Perspectivă”, cu o poezie stanciană, „Tristetea înainte de luptă”, care ar transmite programatic un mesaj de neangajare pe nicio linie politică:

„De-aceea singur într-atâtea steaguri/ Stau și mă-ntreb și fără să-nțeleg/ Acum când părăsesc aceste praguri/ Nu sunt în stare nici un steag s-aleg...”³⁷.

Stanca și I. Negoșescu vor avea naivitatea și aroganța să creadă că-i pot manipula pe decidenții politici în sensul mizei lor reale, care era împlinirea din sfera culturală. Strategia aceasta, care s-a dovedit păguboasă până la urmă, e limpede într-o a doua aventură politică, inițiată de I. Negoșescu, ca să obțină publicarea unei reviste intitulate *Euphorion*, continuatoare a celei de la Sibiu. Varianta integrală a *Romanului epistolar* clarifică jocul politic din acel moment. Cum afirmarea literară cerea o tribună de expresie, I. Negoșescu era dispus să facă o înțelegere cu autoritățile comuniste ca s-o obțină. Cât timp se pune problema negocierii unui angajament exclusiv literar cu comuniștii, păstrând ușa deschisă și pentru vechii parteneri liberali, Radu Stanca e de acord: „Și noi să fim dibaci, ca să profităm de pe urma tuturor!”³⁸. Dar când în '46, Negoșescu, Cornel Regman, Ștefan Aug. Doinaș, Eugen Todoran și Radu Enescu se înscriu în Partidul Comunist³⁹, atrași de promisiunea că vor conduce un săptămânal social-artistic cu un supliment literar, dezacordul lui Radu Stanca e vehement, iar disputa face ca proiectul revistei să fie abandonat. Ion Vartic precizează că, ulterior, Negoșescu și Doinaș s-au autoexclus din partidul comunist, iar Regman și Enescu au fost excluși⁴⁰. „Acceptabilul compromis”⁴¹, cum l-a numit nonșalant I. Negoșescu, îi provoacă lui Doinaș atunci, la 24 de ani, o veritabilă criză de conștiință:

„Am crezut că pot comite un asemenea lucru, și încă senin, cu o conștiință a datoriei, față de Cerc, împlinite. (...) Am crezut că țin de datoria mea față de Nego, și, prin el, față de o prezență invizibilă, dar tutelară, ceva asemănător unei Idei – să mă înscriu. Și aceste ambe datorii erau alimentate

subteran de ideea generoasă a unei jertfe momentane pentru ca, mai apoi, cenușa răcită să nască, intactă și splendidă, faimoasa pasăre Phönix. (...) Iată însă – și abia acum începe mărturisirea mea – că mă văd în imposibilitate de a mă ține de angajament. (...) Mi-e rușine să spun ce-am făcut. Liliala persoană a lui Nego mi-a devenit nesuferită, pentru că o inconstientă și automată purgație egoistă a încărcat-o pe ea cu toate responsabilitățile actului meu”⁴².

Episodul apare și în arhivele Securității, relatat chiar de unul dintre comuniștii care-i ispitiseră pe cerchiști cu promisiunea unei publicații. Pavel Apostol, fost ilegalist și profesor de filosofie marxistă la Cluj, va ajunge după gratii la începutul anilor '50, acuzat că e dușman de clasă și agent străin. Peste ani Doinaș îl va evoca într-un portret vitriolat drept „politruc cultural”, „încă student, decan al Facultății de Filozofie”, „un personal tipic al acelei epoci, care avea să se afirme ca un adevărat jandarm cultural”⁴³. Sub presiunea interogatoriului, Pavel Apostol are scăpări de memorie și plasează peripeția „înroșirii” Cercului cu un an mai târziu, înfierându-i astfel pe cerchiști: „În anul 1947 în urma unei înțelegeri cu Constantin Negulescu, un grup de membri ai Cercului Literar compus din Ion Negoșescu, Radu Enescu și alții au semnat adeziuni de intrare în PCR pentru ca după câteva luni în mod demonstrativ să demisioneze din Partid spunând că un intelectual adevărat nu se poate împăca cu politica Partidului în domeniul culturii”⁴⁴. Mai ciudate sunt „scăpările” de memorie ale lui I. Negoșescu despre

aceiași episod efemer al înscrierii celor câțiva cerchiști în Partidul Comunist. Tot sub presiunea anchetei, în autobiografia redactată în detenție, acesta evacuează pur și simplu momentul, și se face că nu știe motivul pentru care nu mai apăruse revista promisă de comuniști. Procedeează astfel animat probabil de impulsul de a-și proteja colegii.

Ecouri ale conflictului din sânul grupului cerchist găsim și într-o scrisoare adresată de Radu Stanca lui Deliu Petroiu, din februarie 1947, care diagnostichează sagace gravitatea crizei. Actul pro-comunist iscălit „cuprindea însăși sentința de moarte a Cercului”, arată autorul lui *Corydon*, căci periclita chiar programul estetic al Manifestului, „corpul doctrinar” al mișcării: „Ceilalți probabil că sunt mârșniți că am împiedicat apariția revistei. (Asta mai lipsea: ca spectacolul să devină și public.) Va veni însă o zi când o să-mi mulțumească (unii dintre ei că i-am ferit a se murdări într-un hal ca acela care îi amenința. (...) Cu orice preț, dragul meu trebuie să rămânem, în vremurile acestea, aceiași! Cei care vor izbuti să iasă întregi din cataclismul actual vor fi, cu adevărat, făcliile de regenerare, morală și spirituală, ale vremurilor de mâine!”⁴⁵ Lucid, Radu Stanca vedea în instalarea regimului comunist ceea ce aceasta și era: o catastrofă. Prea optimist, o credea temporară și spera că, nu peste mult, Cercul își va împlini destinul. Numai că „vremurile de mâine” imaginate de el mai aveau de așteptat patruzeci de ani.

Note

1. Ovid S. Crohmălniceanu, Klaus Heitmann, *Cercul Literar de la Sibiu și influența catalitică a culturii germane* (București: Universalia, 2000), 60.
2. Arhiva CNSAS, *Dosar nr. I 2628, vol 1*.
3. Arhiva CNSAS, *Dosar nr. I 120450, vol 1*.
4. I. Negoșescu, Radu Stanca, *Un roman epistolar*, ediție integrală, coordonare, note și postfață de Ion Vartic, ediție îngrijită de Ioan Cristescu și Ion Vartic (București: Muzeul Literaturii Române, 2021).
5. I. Negoșescu, Radu Stanca, *Un roman epistolar*, 343.
6. I. Negoșescu, Radu Stanca, *Un roman epistolar*, 306.
7. Mai multe explicații despre suspendarea montării *Steaua fără nume*, cu Dorina Stanca în rolul Monei, oferă Ion Vartic în prefața la volumul lui Radu Stanca, *Scrisori către Doti* (București: Muzeul Literaturii Române), 11.
8. Cazul e expus pe larg chiar de Victor Iancu într-un memoriu adresat autorităților, solicitând reîncadrarea lui la Teatrul de Stat din Sibiu. Memoriul din 1950 a fost publicat în revista *Apostrof*, nr. 2 (381) din 2022.
9. Articolul *Cenaclurile literare din Sibiu și Oradea*, semnat de George Ciudan în numărul 39 din 1 octombrie al revistei *Flacăra*, e citat de Ion Vartic într-o notă la *Un roman epistolar*, 277.
10. Arhiva CNSAS, *Dosar nr. I 120450, vol 1*.
11. Scrisoarea lui Ștefan Aug. Doinaș către Radu Stanca în *România literară* nr. 45-46, 4 noiembrie, 2022.
12. Arhiva CNSAS, *Dosar nr. I 120450, vol. 1*.
13. Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de securitate* (Cluj: Biblioteca Apostrof, 1999), 132.
14. Alexandru Ruja, *Cercul Literar de la Sibiu. Destine frânte-destine împlinite* (București: Muzeul Literaturii, 2020), 285.
15. Cele trei dosare pe numele lui Horia Stanca se găsesc în arhiva CNSAS, P 063040, vol. 1 și 2, I 207072 și R 255198.
16. Horia Stanca, *Așa a fost să fie* (Cluj: Dacia, 1994), 65.
17. Marta Petreu face desfășurătorul acestor reactualizări semantice în volumul *Blaga, între legionari și comuniști* (Iași: Polirom,

- 2021), 264-268.
18. Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, 133.
 19. Arhiva CNSAS, *Dosar cu nr. 2628, vol. 2*.
 20. E vorba de reacția lui N. Georgescu-Cocoș, analizată de Marta Petreu în *Blaga, între legionari și comuniști*, 264.
 21. Pe larg în Marta Petreu, *Blaga, între legionari și comuniști*, 115-165.
 22. Arhiva CNSAS, *Dosar nr. I 120450, vol. 1*.
 23. I. Negoieșcu, Radu Stanca, *Un roman epistolar*, 255.
 24. Carnetul de muncă al lui Radu Stanca a fost consultat de criticul Ion Vartic, nepot pe linie maternă al scriitorului.
 25. I. Negoieșcu, Radu Stanca, *Un roman epistolar*, 192.
 26. Gabriel Andreescu, *Existența prin cultură. Represiune, colaboraționism și rezistență intelectuală sub regimul comunist* (Iași: Polirom, 2015), 159.
 27. Alexandru Ruja, în volumul *Cercul Literar de la Sibiu. Destine frânte – destine împlinite*, o carte publicată în 2020, care include și investigarea arhivelor fostei Securități referitoare la cerchiști, reușește „performanța” de a scrie capitolul despre Ovidiu Cotruș fără să amintească nici măcar o dată trecutul legionar al acestuia, „vina” procesului politic, instrumentat de comuniști.
 28. Mai multe despre această *piesă de destin*, cum o numește Ion D. Sîrbu, în scrisoarea trimisă lui Ion Maxim, din 13-14 aprilie 1979, în volumul *Iarna bolnavă de cancer* (București: Curtea Veche, 1998), 76-77.
 29. Negoieșcu se înscrie în Mișcarea legionară la 17 ani, pe 29 ianuarie 1938. Informația apare în paginile de jurnal din *Ora oglinzilor* (Cluj: Dacia, 1997). Scurtul trecut legionar mărturisit de I. Negoieșcu însuși în *Straja dragonilor* (Cluj: Biblioteca Apostrof, 1994) e analizat de Marta Petreu în Anexa I a volumului *Blaga, între legionari și comuniști*, 254-255.
 30. Instalarea ca șef al tineretului universitar liberal din Cluj e evocată de I. Negoieșcu într-o amplă declarație dată în închisoare (aflată în dosarul de urmărire), veritabilă autobiografie, întinsă pe 75 de pagini, transcrisă și publicată de Alexandru Ruja în numerele 10-11-12 din 2021 ale revistei *Apostrof*. „La ședințele tineretului universitar liberal mai veneau, înafară de scriitorii amintiți, vreo cincisprezece studenți, dintre care îmi reamintesc pe ALEX.ODEȘTEANU (actualmente avocat în București), V.LUCACI, JOJA, LUCA (actualmente medici în Cluj), CEPARIU, BEȘE (atunci studenți la Drept, a căror urmă am pierdut-o). Președinte a fost la început V. Lucaci, dar fiindcă noi aranjasem un bal cu scopul de a aduna fonduri pentru „Revista cercului literar” și Lucaci n-a vrut să pună banii la dispoziție, am manevrat în așa fel (cu asentimentul prietenilor mei scriitori), încât să fiu ales eu ca președinte în locul lui Lucaci. În cadrul activității mele efectiv politice, am participat în ianuarie 1945 la un congres al tineretului liberal, care s-a ținut la Sinaia, sub președinția lui Mihai (sic!) Fărcășanu, congres la care am ținut o scurtă cuvântare cu tema: libertatea culturii” în *Apostrof*, nr. 11 (378), 2021.
 31. Vezi volumele Gabriel Andreescu, *Existența prin cultură. Represiune, colaboraționism și rezistență intelectuală sub regimul comunist*, Clara Mareș, *Țidul de sticlă: Ion D. Sîrbu în arhivele Securității* (București: Curtea Veche, 2011), Alexandru Ruja, *Cercul Literar de la Sibiu. Destine frânte – destine împlinite*.
 32. Scrisoare către Mariana Șora din 29 aprilie 1988, în Ion D. Sîrbu, *Opere. II. Corespondență* (București: Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013), 1318.
 33. Arhiva CNSAS, *Dosar cu nr. I 120450, vol. 1*.
 34. Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, 69.
 35. Vezi „I. Negoieșcu: Declarație (II)” în *Apostrof*, nr. 11 (378), 2021.
 36. I. Negoieșcu, Radu Stanca, *Un roman epistolar*, 94.
 37. Radu Stanca, *Versuri*, (București: Editura pentru Literatură, 1966), 66.
 38. I. Negoieșcu, Radu Stanca, *Un roman epistolar*, 93.
 39. Întreg episodul a fost reconstituit recent de profesorul Ion Vartic într-un articol publicat în revista *Apostrof* din decembrie 2020, cu titlul „Lovitura de stat de la Cercul Literar și urmările sale”.
 40. Ion Vartic, „Lovitura de stat de la Cercul Literar și urmările sale”, *Apostrof*, nr. 12 (367), 2020.
 41. I. Negoieșcu, Radu Stanca, *Un roman epistolar*, 129.
 42. Scrisoarea lui Ștefan Aug. Doinaș, din ianuarie 1947, face parte dintr-o serie descoperită în arhiva Radu & Doti Stanca, publicată în revista *Apostrof*, nr. 5 (384), 2022.
 43. Ștefan Aug. Doinaș, *Evocări* (București: Fundația Pro, 2003), 98.
 44. Arhiva CNSAS, interogatoriul lui Pavel Apostol din 24 mai 1954 se găsește în *Dosarul cu nr. I 120450 vol. 1*, pe numele lui Negoieșcu Ion.
 45. Scrisoarea lui Radu Stanca adresată lui Deliu Petroiu în addenda la Ion D. Sîrbu, *Iarna bolnavă de cancer* (București: Curtea Veche, 1998), 136-137.

Bibliography

Andreescu, Gabriel. *Existența prin cultură. Represiune, colaboraționism și rezistență intelectuală sub regimul comunist* [Existence Through Culture: Repression, Collaborationism and Intellectual Resistance under the Communist Regime]. Iași: Polirom,

- 2015.
- Arhiva CNSAS [CNSAS archive]. *dosarele nr. 1 120450, vol. 1, 1 2628, vol. 1, 2628, vol. 2*
- Blaga, Dorli, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de securitate* [Blaga surveilled by Security]. Cluj: Biblioteca Apostrof, 1999.
- Crohălniceanu, Ovid S., and Klaus Heitmann. *Cercul Literar de la Sibiu și influența catalitică a culturii germane* [The Literary Circle of Sibiu and the Cathalitic Influence of German Culture]. Bucharest: Universalia, 2000.
- Doinaș, Ștefan Aug. „Ștefan Aug, Doinaș către Radu Stanca” [Ștefan Aug. Doinaș to Radu Stanca], *Apostrof*, no. 5 (384), 2022. <https://www.revista-apostrof.ro/arhiva/an2022/n5/a29/>.
- Mareș, Clara. *Șidul de sticlă: Ion D. Sîrbu în arhivele Securității* [The Glass Wall: Ion D. Sârbu in the Security Archives]. Bucharest: Curtea Veche, 2011.
- Negoiteșcu, I. *Ora oglinzilor* [Hour of mirrors]. Cluj: Dacia, 1997.
- Negoiteșcu, I. and Radu Stanca. *Un roman epistolar*, ediție integrală, coordonare, note și postfață de Ion Vartic, ediție îngrijită de Ioan Cristescu și Ion Vartic [An Epistolary Novel] edited by Ion Vartic and Ioan Cristescu. Bucharest: Muzeul Literaturii Române, 2021.
- Negoiteșcu, I. *Straja dragonilor* [The dragon guard]. Cluj: Biblioteca Apostrof, 1994
- Petreu, Marta. *Blaga, între legionari și comuniști* [Blaga, Between Legionnaires and Communists]. Iași: Polirom, 2021.
- Petreu, Marta, and Ion Vartic. “Corespondența Ștefan Aug. Doinaș către Radu Stanca: «Afară de mine, nimeni din Cerc nu are răutate»” [Letters from Ștefan Aug. Doinaș to Radu Stanca: “Except me, nobody from the Circle has no malice”]. *România literară*, no. 45-46, 4 november, 2022. <https://romanaliterara.com/2022/11/corespondenta-stefan-aug-doinas-catre-radu-stanca-afara-de-mine-nimeni-din-cerc-nu-are-rautate/>.
- Petroiu, Deliu. *Cartea prietenilor mei* [The Book of my Friends]. Timișoara: West University, 2006.
- Ruja, Alexandru Ruja. *Cercul Literar de la Sibiu. Destine frânte – destine împlinite* [The Literary Circle of Sibiu: Broken Destinies – Fulfilled Destinies]. Bucharest: Muzeul Literaturii, 2020.
- Sîrbu, Ion D. *Iarna bolnavă de cancer* [Winter sick with Cancer]. Bucharest: Curtea Veche, 1998.
- Sîrbu, Ion D. *Opere. II. Corespondență* [Works. II. Correspondence]. Bucharest: Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013.
- Stanca, Horia. *Așa a fost să fie* [So It Was to Be]. Cluj: Dacia, 1994.
- Stanca, Radu. *Scrisori către Doti* [Letters to Doti]. Bucharest: Muzeul Literaturii Române, 2016.
- Vartic, Ion. “Lovitura de stat de la Cercul Literar și urmările sale” [The Coup D’état from the Literary Circle and its Consequences], *Apostrof*, no. 12 (367), 2020. <https://www.revista-apostrof.ro/arhiva/an2020/n12/a28/>.